

ЗАРОБЉЕНИЦИ ЛЕШНИЧКОГ ШАНЦА

Од самог почетка устанка Подриње је било од великог значаја за целокупно српско војевање, па је овај фронт имао посебну улогу у дефанзивној устаничкој тактици. Највише турских напада долазило је преко Дрине, почев од дела према Соколу, па све до Бадовинаца и Парашнице. На том простору одиграло се више оштрих битака, највише на Лозници, Лешници и по Мачви, где треба убројити и бој на Мишару.

Након потписивања Букурешког уговора и процене војно-политичке ситуације о могућој руској интервенцији у корист Србије, Порта је одлучила да половином 1813. године нападне Србију и да се с њом брзо и сурово обрачуна. У том циљу турска војска је са више страна ударила на устанике. Половином јула, највероватније око Петровдана,¹ како се сећају устаници, један део босанске војске прешао је на Врањевцу Дрину тек начињеним мостом и одмах опседнуо Лешницу. У припремљеном шарампову било је 500 до 600 људи, са четири топа, а целокупну команду држао је Јанко Стојићевић, поцерски војвода, који је овај положај добио након погибије брата му Милоша.² За одбрану овог дела западног фронта било је обезбеђено још око 10.000 људи под заповедништвом Симе Марковића, али, који „никако нијесу смели ни умјели да избаве људе из Лешнице. Кад су видјели да Турака узбити не могу, него су једнако премештали шан-

¹ На тражење Попечитељства просвештенија Степа Милошевић, начелник среза поцерског, у септембру 1841. извештавао је претпостављене: „Јевто Пантић из Богосавца, среза подручног ми, показао ми је да су Турци о Петрову-дне у 1813 године, коју је војска око 30-40 хиљада числила, на шанца лознички гди је старешина над Србима Г. Петар Молер био — ударили и Србе умурасели. Срби су онди цели један месец дана затворени били...” — Архив Србије, Министарство просвете, Ф II, р-47/1841. Турци су сигурно око Петровдана, 12. јула, ударили и на Лешницу, јер им је циљ био да прво освоје овај шарампов, о чему пише и Вук Караџић: „Пошто Турци освоје шанца у Лешници, они се са свом силом врате на Лозницу, у којој је било 800 Јадрана са 6 топова под управом Петра Николајевића Молера. Турци у почетку мјесеца августа и Лозницу стану бити из највећих топова и кумбара...” — Вук Ст. Караџић, Српска историја нашег времена, Београд, 1977, стр. 230.

² Исто.

чеве по Поцерини".³ Упорном опсадом, уз помоћ јаких топова и кумбара, као и приближавањем кроз посебно копани ров, Турци су се сасвим приближили шанцу. Босански везир је напослетку послао опседнутим устаницима зворничког владику, Грка, те их је овај приволео на предају, уз обећање да ће одмах по разоружању сви бити пуштени кућама.⁴ Срби су 2. августа 1813. године напустили шанца⁵ и чим су предали оружје — Турци су их оковали и послали преко Дрине за Цариград. На дугом путу заробљеници су преживљавали глад, жеђ, мучења и страдања. Турци су оболеле заточенике товарили на коње, неспособне за јахање су убијали, а побијеним и умрлим секли су уши као доказ да им уз пут нико није умакао.⁶

Дотерани заробљеници радили су у Цариграду најтеже послове и многи су тако и страдали. Вук Караџић вели за Јанка Стојићевића: „А њега Турци одведу као роба чак у Цариград, и тамо негде умре претрпевши свакојаку муку и срамоту”.⁷ Средином 1816. године кнез Милош упути брата Јована и Вујицу Вулићевића у Стамбол. Поред других послова, двојица посланика издејствовали су и ослобођење преживелих заробљеника са лешничког шарампова.⁸ По другом тумачењу, Бакал Милосав је код Порте издејствовао ослобођење војника са Лешнице.⁹

Тачан број заробљених Срба на шанцу, као и број доспелих у Цариград, никада није утврђен, а тешко да ће икада и моћи да се установи та цифра.¹⁰ О томе, бар донекле, писао је Милан Б. Миланчевић: „Благодарећи пок. владици Јоаникију (Нешковићу, прим. М.

³ Исто.

⁴ Исто.

⁵ На белегу Ивана Павловића, Караџорђевог војника из Каоне, пише: "Зароби се у Лешници месеца августа 2. дана", а видели смо како и Вук Караџић говори да Турци „У почетку мјесеца августа и Лозницу стану бити из највећих топова". Сигурно ће бити да је бој на Лешници завршен 2. августа по старом, а 15. августа по новом календару, па је бој на Лешници трајао месец дана.

⁶ Вук Караџић, пом. дело, стр. 230.

⁷ Исто, стр. 174.

⁸ Др Бартоломео Куниберти (Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1804—1850, Београд, 1901, стр. 120), говори о боравку Јована Обреновића и Вујице Вулићевића 1816. у Цариграду: „Примише их са особитим знацима уважавања, па да би им о томе дали доказа, даде се слобода седамдесеторици српских заробљеника који су чамли по држаним тамницама”.

⁹ Др Владимир Стојанчевић (Шабач и шабачка нахија од избијања првог устанка до краја кнез-Милошеве владе, Шабач у прошлости, књ. 2, Шабач, 1980, стр. 99), пише: „Још се јелан Шапчанин истакао у дипломатским и политичким пословима кнеза Милоша на Порти. То је био познати јунак из првог устанка Бакал Милосав, пошто је Порта дала сагласност, довео је у Србију око 70 преживелих Срба заробљеника после боја на Лешници 1813”.

Константин Н. Ненадовић (Живот и дела великога Борба Петровића Караџорба, књ. 2, Беч, 1884, стр. 638), пише нешто другчије: „И тако су сви у Цариграду помрли, осим њи 45, који 1815. по примирју Марашанли паше са Србима, отпуштени буду те се у Србију врате”.

¹⁰ Вук Караџић — у поменутом делу (стр. 230) пише да се из Цариграда вратило 45 заробљеника. Многи писци користили су Вука Караџића или су произвољно давали своје бројке.

Ј.) ми имамо у рукама спискове из којих се види колико је из ког села на бојном пољу пало Поцераца, Тамнаваца и Посаваца од 1804, до 1816. године“. Одмах затим Милићевић наводи да је на Лешници укупно заробљено 95 људи: из Свилеуве 10, из Брдарице 1, из Крнугла 23, из Бобовика 6, из Меховина 12, из Церовца 8, из Владимираца, 12 и Јаловика 23.¹¹ И поред уверљиво изречених бројки Милана Б. Милићевића, треба претпоставити да је у Лешничком шанцу заробљено више војника. Прво не би се могло рећи да се одбрана на шанцу свела на 95 људи. На другој страни, ако узмемо да је на почетку турског напада у шанцу било „500 до 600 људи“, излази да их је изгинуло више од три четвртине, па са тако малим остатком Турци сигурно не би водили преговоре. Осим тога, у Милићевићевим пописима нема ниједног војника из Поцерине, а њих је свакако морало бити, јер је и сâм војвода Јанко био из Поцерине. Најзад, и на другој страни има тачних података да су и Поцерци били на шарампову, док Милићевић наводи само Посавотамнавце.

У породицама, потомцима људи који су били на лешничком шанцу и који су заробљени и отерани за Цариград — нема посебних предања, а такође нема ни прича за онима који су кости тамо оставили. Милан Милићевић у „Успоменама“ говори о некаквом Јовану Чивићу, каснијем кафеџији из Лешнице, који је био међу отераним заробљеницима у Цариград. Милићевић Јована описује као ћутљивог човека, не баш вољног да прича о својим страдањима у заточеништву.¹²

Највише података о лешничким заробљеницима може се наћи на БЕЛЕЗИМА (БЕЛЕГ, ном. — каменим обележјима), устаљеним крајпуташима у шабачком крају. Од војевања у I српском устанку, војницима који су умрли или погинули далеко од завичаја, породица је украј важнијег пута или на каквом раскршћу постављала БЕЛЕГ, у то време грубо обрађени камен са неколико уклесаних речи. На понеком белегу уклесана слова говоре како је син (отац, брат) „заробљен на лешничком шарампову — шанцу“, а понегде се још додаје како је „1813 умро у Цариграду“. У овом крају има, или их је до скорих година било осам споменика на којима су уклесана имена 11 војника заробљених на лешничком шанцу, од којих су шест из Поцерине, а пет из Посавотамнаве.

У селу Каони, у дворишту Животе-Жикана Павловића, одмах крај асфалног пута, укопан је омањи белег (50 × 20 × 30 цм) од јазовничког камена, на коме пише:

И	Х	1813	ИКА
Б	Е		ЕГЪ
И	В	А	
И	В	А	НЪ
П	О	Ж	И
В	Е	Л	Е
Т	А		
З	А	Р	Б
И	С	Е	Ъ
У			
Л	Е	Ш	
И	Ц	И	
М	Ц		
А	В	Г	
У			
С	Т	А	
2	Д	Е	
Н	Ъ		

¹¹ Милан Б. Милићевић, Кнежевина Србија, Београд, 1876, стр. 430.

¹² Милан Б. Милићевић, Успомене (1831 — 1852), Београд, 1952, стр. 136.

Приликом теренских истраживања у Поцерини и у шабачкој Посавини, професор др Војислав Радовановић пронашао је 1949. овај споменик и записао у својој теренској бележници: „Крај капије Милорада Павловића (55 год.),“ „Павловића мала“, на равни косе, близу МНО Каона: Споменик, ограђени „белег“ Ивану Павловићу, подигнут 1813. После девет година вратио се — били га Турци заробили, био у Азији. Кад дошао, затекао себи споменик“.¹³ У породици Павловић се гаји предање да се Иван по повратку оженио и оставио потомство. Међутим, у попису пореских глава из 1836. и у попису становништва из 1863. године у Каони, у Павловићима нема Ивана, га ће бити, уколико је тачно да се вратио из ропства, да је у завичају убрзо умро.¹⁴

У Свилеуви су доскора била три белега из поменутог времена. Један је био постављен у „Марковићима“, код „Економије“, па је приликом израде новог асфалтног пута пре неку годину уништен, затрпан у насип пута.¹⁵ На овом белегу је натпис:

ИС ХС НІ КА
1813
ЛЕТО
СЕІ БЕЛІГЪ МІ
ЛОВАНЪ ІВАНО
ВІЧ ЗАРОБУ
СЕ НА ЛЕШНУЦУ
СЕРБСКОГА РАТА

На путу између Свилеуве и Брдарице, а у атару Свилеуве, недалеко од куће Живојина Јевтића, стоје два белега.¹⁶ На једном су укле сане речи:

СИЕ БЕЛИГЪ
МАРКО РИСТ
ИВОУЧЕВИЋЪ
ЗАРОБИШЕ ЕГО
ТУРЦИ НА ЛЕШ
ЦИ РАТА БОРЕ

1812

¹³ Бележница проф. др Војислава Радовановића, стр. 148, уз филм 1949/VIII. Податке из бележнице и фотографију белега добио сам од колегице др Миље Радовановић, па јој се и овом приликом срдечно захваљујем. Касније, 1983. године, теренском провером потврђена су истраживања проф. др Воје Радовановића.

¹⁴ Архив Србије, Попис пореских глава 1836, Попис становништва и имовине 1863. Округ шабачки, Срез посавотамнавски, Каона.

¹⁵ Марко Павловић, свештеник из Шапца, нацртао белег и забележио текст, па ми је све то уступно, на чему му се срдечно захваљујем.

¹⁶ Споменици су у потесу „Спотска“, на путу вила „Леска“ — Брдарица, у њиви Живојина Јевтића, који их је пре неку годину пренео ближе путу, па су тако и уочљивији. Споменик Марка Ристивојчевића има дим. 120 × 38 × 18 — при дну 24 цм, а Марка Стојановића 100 × 48 × 30 цм.

Други споменик с лица има натпис:

СЕИ БЕЛИГЪ МАРКА
СТО▲НОВИГА ИЗЪ
СЕЛА СВИЛЕУВЕ ЗА
РОБУ СЕ НА ЛЕШНИЦИ
РАТА КАРАБОРБЕВ
ОГ ЖИВИ 22 ЛЕТА

На задњој страни уклесано је:

1821
ЛЕТО

ПОТРАДІ СЕ РО
ДІТЕЛ СТО▲
Н І БРТЪ МИХАУ

ЛО У ІЛІА І СПРАВ
УШЕ СЕГО БОГ ДА
ПРОСТУ

Оба белега су рађена од јазовничког кречњака и оба су по бочковима орнаментисана стилизованим крстовима, као дрво живота, што је карактеристика за готово све јазовничке споменике. Јазовнички споменици јављају се од друге деценије прошлог века. На белегу Марка Стојановића уклесана је 1821. година која потврђује појаву јазовничког каменорезачког заната, што значи да би оба белега спадала међу најстарије споменике у овом крају. На шабачком доњошорском и Камичком гробљу такође се налазе овакви споменици — негде из „двадесетих“ година, када су ова гробља, као нова, и основана.

У Букору, у Поцерини, испред основне школе налазио се споменик на коме је био натпис:

...КА

ДАНА КАРАБОРБИ...
РОБИШЕ ТУРЦИ БУРО
МАРКОВИЧА І ЖІВАНА АРСЕ
НОВИЧА
ДМИТРА АЛЕКСІЧ
..ЛЕШНЕЦІ І ОДВЕДОШЕ І У С
ТАНБОЛУ І НОДЕ ПОМРЕШЕ
1813

У октобру 1983. није било овог споменика. Пре неких четири-пет година рађен је споменик палим Букорцима у ранијим ратовима,

асфалтирано је и преуређено раскршће, па је тада споменик премештен или је затрпан.¹⁷

У Криваји постоје два белега из овог времена.¹⁸ Један је у засеку Ракити и од њега је сачувана само половина. Налази се већ годинама пред капијом пок. Радивоја Николајевића, лежи на земљи, а текст је веома читљив:

НА ЗАНТУ
 У БРАТЪМУ ПЕ
 ТАРЪ ЗАРОБУ
 СЕ У ЛЕШНИЦУ
 УМРЕ У СТАМ
 БОЛУ І БОГ
 ДА ІМЪ ДУШ
 ПРОСТИ МЦА
 АНУАРИЈА

Други споменик је на Радоњића брду, у Доњој мали, у винограду Милутина Трифуновића. Белег је од камена плочара, „полукречанца“, који се љуспа, па су нека слова временом избрисана. Белег је крај пута, али је лицем окренут у виноград — вероватно ради погодније обраде земљишта. На трбушастој површини (дим. 100 × 80 цм) уклесана су тешко читљива слова:

НИ КА
 ЗА ВЛАДАНА КАРА О
 РЧУНА ЗАРОБИ СЕ ИВКО
 ПЕТРОВИЧЪ У КАСБИ ЛЕШ
 НЕЦИ ОДВЕДОШЕ ГА
 ТУРЦИ У СТАНБОЛЬ І УМРЕ
 МЦА ЈАНУАРИЈА БГЪ ДА МУ
 ДШУ ПРОСТИ 1812

Као што се види, на белегу је уклесана 1812. година, али је из садржине текста јасно да је реч о заробљенику са лешничког шанца. Интересантно је да оба белега носе месец јануар, који може бити из 1814. или 1815. или следеће године, али свакако оне у којој је родбина преживелих војника повратника сазнала да су њихови у тој години, месеца јануара, умрли, а можда убијени.

У Бојићу, селу у Поцерини, у воћњаку Живојина А. Вилотића, око 0,5 км од главног, асфалтног пута Шабац — Завлака, стоји белег

¹⁷ Завод за заштиту споменика културе Србије пописао је и донекле обрадио непокретне споменике културе шабачке општине и сачињени елаборат уручио 1964. године Секретаријату за културу СО Шабац, па је од белега заробљеника са лешничког шанца обрађен (више нотиран) само букорски.

Слободан Живојиновић, публициста из Шапца, забележио је пре 1960. текст букорског белега:

„За војевање Караборџија заробише Турци Марковића, Живана Арсенића и Димитрија Алексића на Лешници и одведоше их у Стамбол и ноде помреше 1813“. ПОДРИЊЕ, Шабац, 1960, стр. 55.

¹⁸ О њиховом постојању сазнао сам благодарећи Живославу Теодоровићу из Криваје.

од јазовничког камена, постављен 1840. године — прилично касно у односу на остале споменике овог времена и у односу на страдање Милована Вилотића коме је белег подигнут. Ово је белег са најопширнијим текстом и, што је веома интересантно, сем мањих изузетака, писан је Вуковом азбуком. Садржај је мало опширнији и по свој прилици саставио га је писмен човек:

Са лица:

БЕЛЕГ
ОВДИ БЕЛЕГ ОЗ
НАЧУЕ СУДБИНУ
МИЛОВАН
ВИЛОТИЋ КАО
ОНДА У ОНО ВРЕ
МЕ БИВИШИ ВОИ
НИК КАРАБОР
БЕВ ЗАРОБИ
ГА ТУРСКА ВОИ
СКА 1813 ЛЕТА
У ЛЕШНИЧКОМ
ШАРАНПОВУ
И КАО РОБ

На полећини:

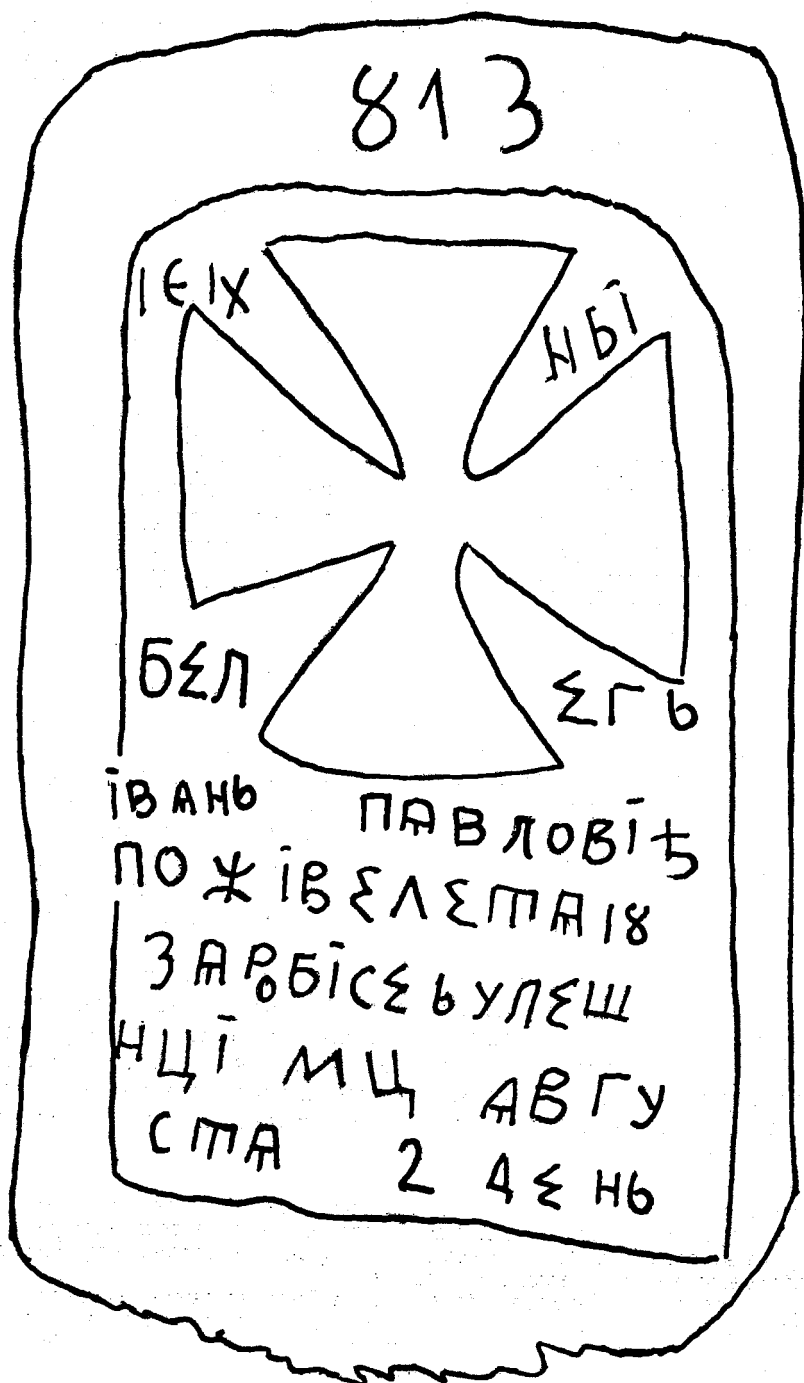
ОДВЕДЕ I СВИ У
ЦАРИГРАД И ТАМО
1814 г. УМРО ОС
ТАВИО Е ОН ПО СЕ
БИ СИНА ПЕТРА
У БОИЋУ ПЕТАР
Е ИЗА СЕБЕ ОПЕТ
СВОГ СИНА РАН
КА ВИЛОТИЋА
ОСТАВУ ОВАИ
БЕЛЕГ ПОСТА
ВИ УНУК МИЛО
ВАНОВ РАНКО
БЕДУ СВОМ
1840 г.

Милованови потомци причају да се он после погибије „јављао“ укућанима у сну, па их је неко посаветовао да му „ударе“ белег и када су то учинили, више се није „јављао“. Вилотићи су по предању од Осечине и доселили су се у Бојић на десетину година пред I српски устанак. Са собом су, поред оружја и друге војне опреме, донели добош и једну заставу и то је било од „последњег рата“, по свој прилици из Кочине крајине. Застава и добош стајали су у вајату, који је почетком октобра 1941. године запаљила 342. немачка дивизија.¹⁹ Оружје је још раније развучено или пропало, па је „казнена експедиција“ уништила и последња сећања на ова времена.

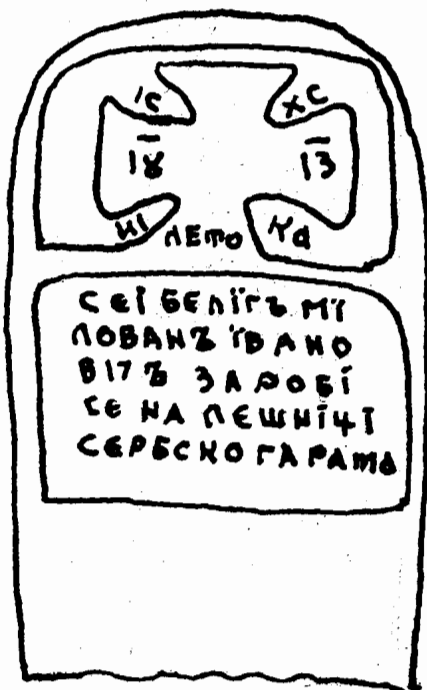
Ово би, углавном, била прича о белезима и заробљеницима са лешничког шанца, уз уверење да оваквих белега мора бити у још неком селу или засеоку, у некаквој чести, где су заклоњени од очију. Разумљиво је — белези се морају чувати од уништења, па би општине, односно СИЗ-ови кулутре, у том смислу требало да донесу одговарајуће одлуке.

¹⁹ Споменик има дим. 65 × 22 × 11, а иначе је дело јазовничких каменорезаца, који су у то време већ били доста одмакли са техником рада. Причања сада поч. Миће Вилотића о пореклу и досељавању Вилотића забележио аутор у јесен 1967. године.

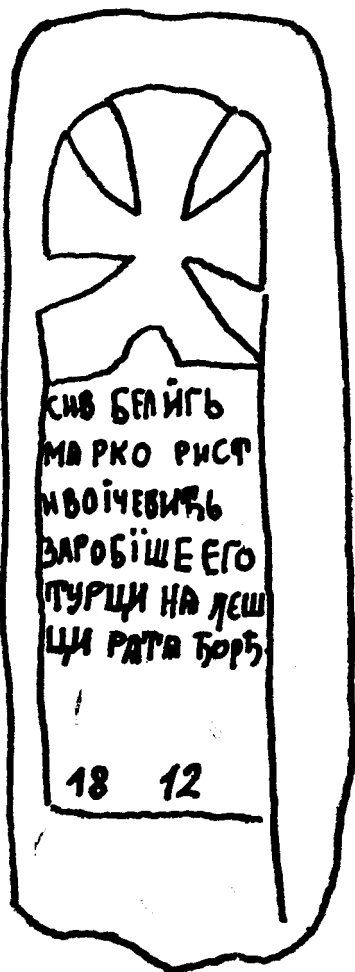
²⁰ На два белега — Свиалеува, белег Марка Ристивојевића, и Букор, Ивка Петровића — уклесано је „1812“. Мислим да не би требало да буде забунено око година, јер су белези подигнути каснијих година. Можда је Марку Ристивојевићу белег ударен када је подигнут и белег Марка Стојановића, па је пермутован број. Уосталом, 1812. године није било никаквог броја на Лешници.

1. КАОНА, белег Ивана Павловића

2. СВИЛЕУВА, белег Милована Ивановића

3. СВИЛЕУВА, белег Марка Ристивојчевића

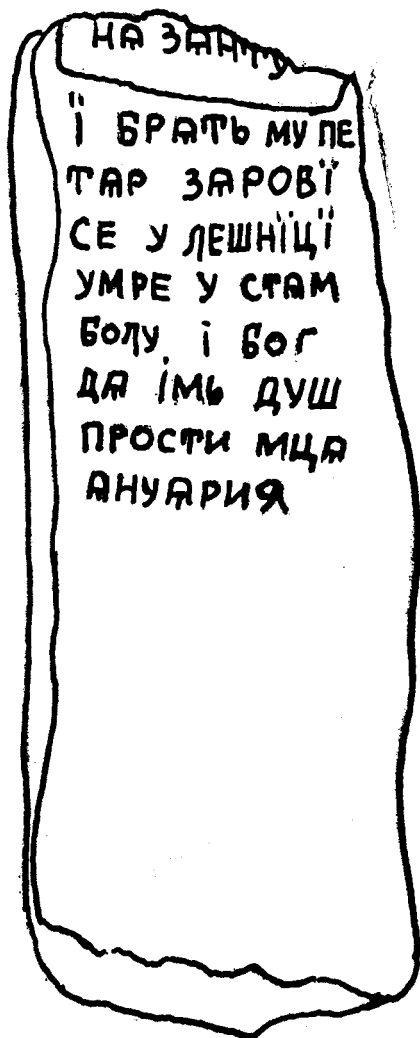
4/1. СВИЛЕУВА, лице белега Марка Стојановића

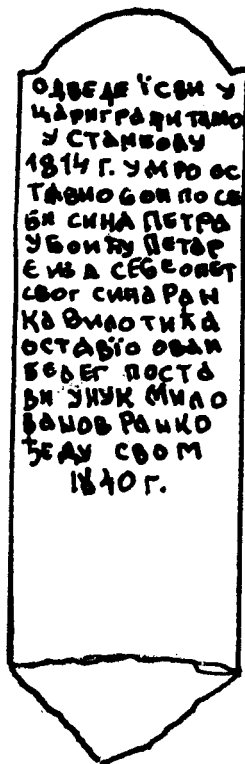
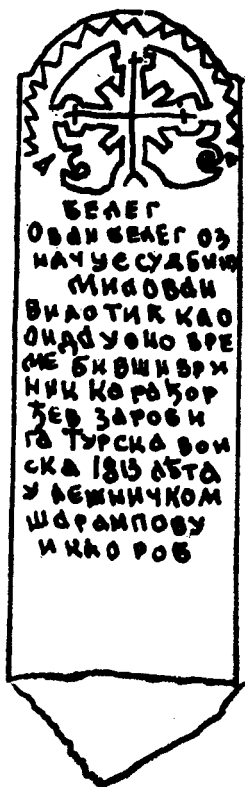
4/2. СВИЛЕУВА, бок и задња страна белега Марка Стојановића

..ка)
 дама Караџорџи .. / .. робіше тврѣи зуро / марко
 вича и живана арсе / новича , дмитра алексич /
 .. ле шнеци и дведоше и с / танболу и поде
 помреш е / 1813

5. БУКОР, натпис на белегу како је забележен од стране Завода за заштиту споменика културе Србије

НИ КА
ЗА ВЛАДАНИЈА КАРА О
РЧИНА ЗАРОБИ СЕ ІВКО
ПЕТРОВИЧЬ У КАСАВИ ЛЕШ
НЕЦИ ОДВЕДОШЕ ГА
ТУРЦИ У СТАНБОЛЬ І УМРЕ
МЦА ЈАНУАРА БГЬ ДА МУ
ДШУ ПРОСТИ 1812

1. КАОНА, белег Ивана Павловића

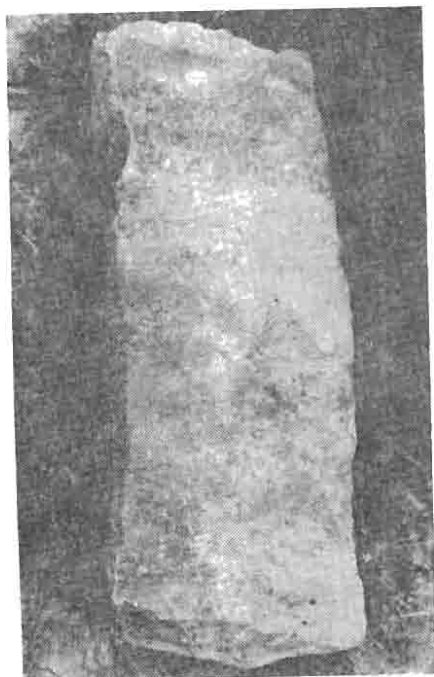
3. СВИЛЕУВА, белег Марка Ристивојчевића

4/1. СВИЛЕУВА, белег Марка Стојановића

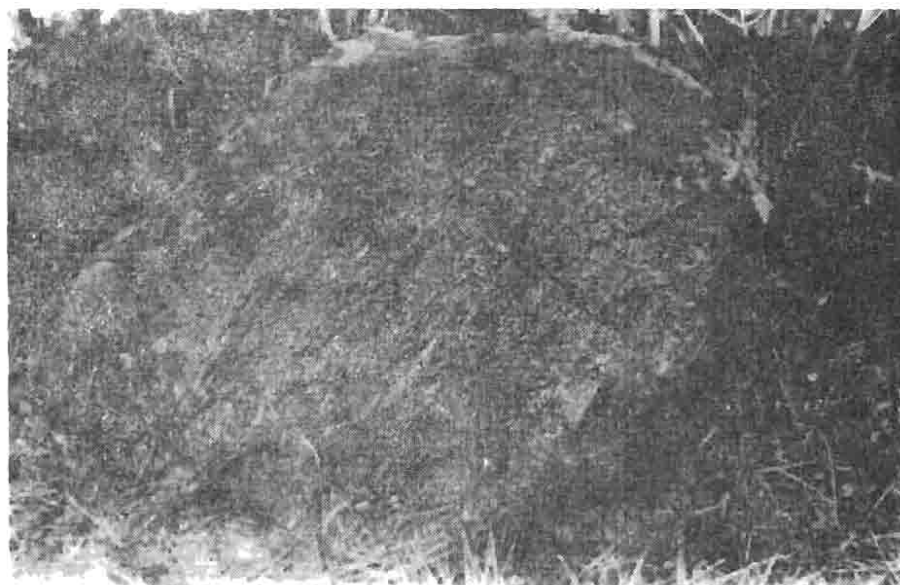

4/2. СВИЛЕУВА, бок и задња страна белега Марка Стојановића

4/2. СВИЛЕУВА, задња страна белега Марка Стојановића

6. КРИВАЈА, део белега из Ракита мале

7. КРИВАЈА, белег Ивка Петровића

8. БОЈИБ, белег Милована Вилотића (лице и полећина)

PRISONERS OF THE TRENCH OF LEŠNICA

The region of Šabac was at the time of the First Serbian insurrection a very important military territory in which the Turks suffered frequent and serious defeats. After the Peace of Bucharest the Porte decided to settle definitively the accounts with the insurgents. Towards the middle of 1813, the Turkish forces attacked Serbia from three sides, and in the middle of July, probably about St Peter's day, the battle of Lešnica began. In a specially prepared trench there were about 600 soldiers, with four guns, under the command of the voivode Janko Stojićević. After the fight that had lasted a month were initiated the negotiations through the mediation of the Orthodox bishop of Zvornik. The Turks promised that, after the surrender of the trench, Serbian soldiers would be left home. However, the Turks put all the insurgents into chains and under strong guard sent them to Constantinople. The escorts put the diseased soldiers on horseback, killed the seriously ill and cut off their ears as a proof that they did not escape.

The prisoners did the hardest works in the shipyard of Constantinople, many of them died, among them also the voivode Janko Stojićević. After the end the Second Serbian Insurrection, thanks to the diplomacy of Prince Miloš, the defenders of Lešnica who have survived were sent back to their homes. There is no reliable record concerning the exact number of the prisoners of the trench of Lešnica, even the exact number of those who returned to Serbia is not known.

In the region of Šabac were found eight »marks« (beleg), stone monuments with the names of eleven prisoners who died in Constantinople. All the marks are rather dressed, whereas only one is a broken off, trimmed rock with the carved in text. The mark of Ivan Pavlović speaks that he was taken prisoner on the 2nd of August 1813, which is an unauthentic and perhaps the only mention of the end of the battle at Lešnica.